

ȘTIINȚA MOLDOVEI LA RĂSCRUCEA REFORMELOR

Academician **Ion TIGHINEANU**

Prim-vicepreședinte al AȘM

**Stimate Doamnele Președinte,
Onorați membri ai Academiei de Științe,
Doamnelor și domnilor,**

Îmi permiteți să vin cu o mică introducere pe tema abordată, scopul fiind de a reflecta evoluția în cercetarea științifică din țara noastră după 1991 încoace. De la proclamarea independenței până în prezent, știința Moldovei și-a croit drum spre performanță, trecând prin serioase încercări. Au fost ani de căutare, de identificare a priorităților strategice, cercetarea fiind gestionată de un departament în cadrul unui sau altui minister, de un Consiliu Suprem pe lângă Guvern, înainte de 2004, iar după adoptarea Codului cu privire la știință și inovare – de Academia de Științe a Moldovei.

În Asamblarea AȘM, ca for reprezentativ suprem, precum și în Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică, ca for executiv, au fost și sunt atrași reprezentanți din cele mai valoroase institute de cercetare și universități. Cu toată responsabilitatea remarc faptul că Legea din 2004 a jucat un rol extrem de important în consolidarea comunității științifice. În urma optimizării, numărul institutelor de cercetare s-a micșorat de la 101 la 38, atenție deosebită acordându-se realizării Programelor de Stat, procurării utilajului performant, susținerii tinerilor cercetători prin granturi speciale etc.

În anul 2005 a fost creată Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic și, după promovarea legii cu privire la parcurile științifico-tehnologice și incubatoarele de inovare în 2007, s-a început crearea parcurilor și incubatoarelor de inovare. În decembrie 2006, urmare a vizitei la Chișinău a dlui Daniel Descoutures, reprezentant al Comisiei Europene responsabil de colaborarea cu țările Europei de Est, a demarat procesul de apropiere a științei moldovenești de Spațiul European de Cercetare, care a culminat prin asocierea Republicii Moldova la Programul Cadru 7 în ianuarie 2012 și la Programul Orizont-2020 în februarie 2014. Această asociere a fost inițiată și promovată cu multă insistență de către Academia de Științe, rezultatul principal fiind excelența pe care astăzi o aducem acasă din spațiul european – prin colaborări, prin competiții și schimb de experiență, prin diverse programe de mobilitate a cercetătorilor.

Prin eforturi consolidate, inclusiv în cadrul Programelor de Stat, au fost inițiate programe interdisciplinare la realizarea cărora participau și participă multe zeci de colaboratori din diverse instituții de cercetare și universități, numărul tinerilor implicați în proiecte depășind 30 la sută. Anume consolidarea spiritului de cooperare, platformele comune create ne-au permis să ne impunem la scară europeană, să ne implicăm în realizarea unor importante proiecte regionale și comunitare, să ne promovăm o imagine pozitivă în domeniul cercetării științifice nu numai în Europa, dar și în întreaga lume. Și nu în ultimul rând vreau să menționez că aceste rezultate au fost obținute în pofida unei susțineri financiare destul de modeste din partea statului, aceasta fiind actualmente de cca 0,39 la sută din Produsul Intern Brut.

Anume finanțarea tot mai precară din ultimii ani a generat discuții aprinse cu referire la necesitatea reformării managementului în sfera științei și inovării. Principala doleanță, în mod tranșant expusă la diverse întruniri, este legată de descentralizarea finanțării. În acest context, țin să subliniez că viața nu stă pe loc și, conform proiectului Legii bugetului de stat pentru anul 2016, Legii finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr. 181 din 25.07.2014, începând cu ianuarie 2016, instituțiile din sfera științei și inovării vor primi alocațiile bugetare pentru realizarea proiectelor instituționale prin fondatori – ministerele respective și Academia de Științe. Aceste aspecte sunt reiterate în proiectul Legii pentru modificarea Codului cu privire la știință și inovare.

Academia de Științe a Moldovei a elaborat **proiectul Legii pentru modificarea și completarea Codului cu privire la știință și inovare**, în vederea reformării sistemului actual de administrare a sferei științei și inovării prin ajustarea regimului juridic al acestuia la rigorile Spațiului European de Cercetare. Pentru atingerea obiectivelor propuse, proiectul prevede următoarele acțiuni:

Acțiunea 1. Constituirea Agenției Naționale pentru Cercetare și Inovare (ANCI) în subordinea guvernului.

ANCI va reprezenta autoritatea administrativă centrală, responsabilă de elaborarea și realizarea politicilor în domeniul cercetării-dezvoltării și inovării,

de distribuirea alocațiilor bugetare pentru proiectele de cercetare-dezvoltare și inovare pe bază de concurs etc. Agenția va organiza întreg procesul de selectare, evaluare și finanțare a programelor și proiectelor de cercetare-dezvoltare și inovare în cadrul concursurilor publice. ANCI va elabora în parteneriat cu ministerele, AȘM și Consiliul Rectorilor *Programul Național de Cercetare-Dezvoltare și Inovare*, care va deveni principalul instrument de promovare a politicii de stat în domeniu. Agenția va propune Programul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru examinare *Consiliului Național pentru Cercetare-Dezvoltare (CNCD)* și va asigura corelarea acestui document de politici cu prioritățile de dezvoltare economică și socială a țării. Activitatea Agenției Naționale pentru Cercetare și Inovare va fi condusă de directorul general, ales prin concurs de Consiliul de administrare pe un termen de 4 ani și confirmat în funcție de Guvern.

Membrii Consiliului de Administrare sunt delegați de instituțiile pe care le reprezintă pentru o perioadă de patru ani. Conform articolului 70³, Consiliul de Administrare include în componența sa experți din domeniul cercetării-dezvoltării și inovării, cu condiția că ei nu dețin funcții de conducător în instituțiile pe care le reprezintă, iar experții propuși de ministere nu trebuie să fie angajați ai ministerelor.

În așa mod va avea loc separarea structurilor de administrare a sferei științei și inovării la nivel național de structurile de administrare a AȘM.

Acțiunea 2. Crearea Consiliului Național pentru Cercetare-Dezvoltare în calitate de organ consultativ al Prim-ministrului, fără personalitate juridică, care examinează în consens și recomandă Guvernului proiectele de politici în domeniul cercetării-dezvoltării și inovării propuse de ANCI, propune Guvernului volumul mijloacelor financiare bugetare necesare pentru realizarea lor, asigură comunicarea și cooperarea dintre principalii factori implicați în elaborarea și implementarea politicilor în domeniu la nivel guvernamental, al antreprenoriatului și al comunității științifice. Conform concepției propuse, Consiliul Național pentru Cercetare-Dezvoltare organizează anual selectarea candidaților, evaluarea și pregătirea propunerilor în vederea decernării Premiului național în domeniul științei, tehnologiilor, culturii, artei și sportului.

Acțiunea 3. Revizuirea mecanismului de finanțare a științei prin introducerea următoarelor modalități de finanțare a cercetării.

A. *Finanțarea instituțională* acordată de către fondator în volum stabilit prin metodologia aprobată de Guvern, necesar pentru cheltuielile de bază aferente activității de cercetare-dezvoltare și inovare a orga-

nizației de drept public din sfera științei și inovării, ce includ cheltuielile de regie, salarizarea unui număr de cercetători, a personalului auxiliar, a personalului de conducere a organizației și a subdiviziunilor ei. Acest tip de finanțare va fi acordat și organizațiilor de drept public din sfera științei și inovării, la constituire, pe un termen de 2 ani de activitate, după prezentarea și aprobarea unui program de cercetare, care se încadrează în prioritățile strategice, stabilite în Programul Național de Cercetare-Dezvoltare și Inovare.

B. *Finanțarea în bază de concurs* reprezintă finanțarea cercetării exclusiv în bază de concurs public pe criterii de performanță, organizat de Agenție pentru toate organizațiile din domeniu. Cofinanțarea se va efectua preponderent din mediu privat și fonduri sectoriale interesate în activitățile de cercetare-dezvoltare respective.

C. *Cofinanțarea cercetării-dezvoltării și inovării* din două sau mai multe surse, inclusiv în baza parteneriatului public-privat.

Acțiunea 4. Reconstituirea și dezvoltarea structurilor autorităților de administrare și autoadministrare ale Academiei de Științe a Moldovei și organizațiilor din sfera științei și inovării, subordonate AȘM.

Conform modificărilor la Cod, AȘM va fi o instituție publică autonomă, de interes național în domeniul cercetării-dezvoltării și inovării, persoană juridică de drept public, care funcționează pe principiile autoadministrării. În componența AȘM se vor regăsi organizațiile din subordinea Academiei, organul reprezentativ fiind Adunarea Generală și organul executiv – Prezidiul AȘM. Efectivul membrilor titulari și membrilor corespondenți ai AȘM va constitui 90 de persoane. În cadrul AȘM vor funcționa trei secții de științe, care vor organiza examinarea publică a proiectelor de cercetare-dezvoltare și inovare și a rezultatelor acestora, la solicitarea Agenției Naționale pentru Cercetare și Inovare, fondatorilor și organizațiilor din sfera științei și inovării. Orice organizație de cercetare din țară se poate afilia la Academia de Științe. AȘM va fi finanțată de la buget, conform unui compartiment distinct al Legii cu privire la bugetul de stat, precum și din alte surse de alternativă. Potrivit modificărilor la Cod, AȘM va gestiona doar resursele financiare destinate institutelor din cadrul Academiei și va rămâne organizator al postdoctoratului. În temeiul Codului educației, din competența AȘM se exclud prerogativele ce vizează politicile în domeniul doctoratului.

În proiect apare noțiunea de *evaluare a performanței* – proces de evaluare a activității organizațiilor de drept public din sfera științei și inovării, organizat din inițiativa proprie sau de către Consiliul Național pentru Evaluare și Atestare și efectuat de evaluatori

naționali sau internaționali, conform Metodologiei de evaluare a performanței organizațiilor din sfera științei și inovării aprobate de Guvern. Este prevăzută și *certificarea performanței* – proces prin care Consiliul Național pentru Evaluare și Atestare certifică competența organizației din sfera științei și inovării, a personalului ei, de a desfășura activități specifice profilului lor, în conformitate cu Metodologia privind certificarea performanței organizațiilor din sfera științei și inovării, aprobată de Guvern.

Acțiunea 5. Asigurarea cadrului normativ care ar stimula încadrarea tinerilor în funcții științifice

Proiectul prevede simplificarea condițiilor de ocupare a funcțiilor științifice, de promovare a tinerilor în funcții științifice în funcție de performanță și mai puțin de vechimea în muncă. Acest fapt va contribui la sporirea atractivității acestor funcții și oportunităților pentru dezvoltarea carierei profesionale a tinerilor talentați.

Considerăm că modificările enumerate nu vor afecta unitatea comunității științifice și scindarea ei pe criterii departamentale va fi evitată. Problema e că noi, cei angajați și implicați în cercetarea științifică, suntem foarte puțini și în unele domenii pur și simplu nu atingem masa critică necesară pentru obținerea performanței și dezvoltare durabilă, cu atât mai mult că și nivelul redus al asigurării cu resurse financiare și materiale condiționează instituirea parteneriatelor naționale, pe domenii concrete și multidisciplinare. Suntem sortiți colaborării și numai consolidarea în continuare ne poate oferi șanse reale de a supraviețui și a deveni competitivi la scară europeană.

Onorată asistență,

În ultimul timp au apărut diverse opinii referitor la soarta Academiei și a instituțiilor ei, inclusiv opinii negative. În context vreau să Vă atrag atenția la următoarele.

Unu. Pe parcursul anilor, Academia de Științe a demonstrat viabilitate și performanță în cercetare. Avem școli științifice, cunoscute în toată lumea, articole publicate în *Science*, *Nature* și alte reviste de top la nivel global, au fost înregistrate descoperiri, zeci și sute de elaborări importante în diverse domenii, precise și dezvăluite fenomene noi, care actualmente stau la baza creării unor clase absolut noi de materiale și dispozitive și care au dus faima plaiului moldovenesc pe diverse continente.

Doi. În cele mai tulburi perioade Academia a venit cu o abordare științifică a problemelor, cu propuneri constructive, a apărut adevărul științific.

Trei. În 2007 Academia a promovat legea respectivă și a inițiat crearea primelor incubatoare de inovare și a parcurilor științifico-tehnologice. Propunerea de a fonda primul tehnoparc a venit, încă la mijlocul anilor 1990, tot din cadrul Academiei, din partea academicianului Dumitru Ghițu, dar din păcate nu a fost susținută de guvernarea de atunci.

Patru. Academia și-a asumat misiunea destul de dificilă de a integra știința moldovenească în spațiul european de cercetare. A convins factorii de decizie de la Bruxelles, a pregătit comunitatea științifică din Moldova și, pas cu pas, după cinci ani de muncă asiduă a reușit această performanță, în beneficiul întregii comunități științifice. Am fost primii din CSI care am reușit asocierea la programele comunitare, lăsând pentru trei ani în urma noastră Ucraina, considerată favorită în 2006 – 2007. Cunosc aceste lucruri nu din auzite, dar fiind martor ocular și participant activ al procesului, începând cu primii pași realizați în decembrie 2006.

Cinci. Academia a inițiat crearea infrastructurilor naționale și actualmente promovează insistent asocierea la platformele tehnologice europene.

Luând în considerare aceste și multe alte fapte, eu nu înțeleg atitudinea negativă față de Academie din partea unor demnitari. Propunerea de a desființa Academia și de a transmite institutele la universități nu merită să fie comentată. Academii puternice sunt în multe țări, de exemplu în Ungaria, Polonia, Finlanda, Austria, România etc. În Germania există mai multe asociații de institute care în fond sunt similare academiilor de științe, în particular asociațiile Max-Planck, Fraunhofer, Leibniz etc.

Stimați colegi,

Actualmente suntem la răscruce. E răscrucea reformelor, ceea ce reprezintă de fapt o cumpănă, o încercare pentru noi toți. Este foarte important să demonstrăm o abordare constructivă, înțeleaptă, conștientizând că am rămas doar vreo 3 300 din 33 000 de mii de cercetători care activau în știință 25 de ani în urmă, conștientizând că numai împreună suntem cât de cât vizibili și putem să ne impunem atât pe intern, cât și la scară europeană.

Vă mulțumesc.

*Discurs ținut la Asamblarea Generală
a Academiei de Științe a Moldovei,
10 noiembrie 2015*